

جنگ کوي که زره بدوي

مشاجره، تنازعه او شخړه

Conflict

علي گوهر

- متنازعه يا مشاجره لاتيني کلمه ده له کانفگري نه اخستل شوې چې مطلب ئې بريد (حمله) يا ټکر (تصادم) دے چې زمونږ په ټولنه کښې له درې (ز) نه پيدا کيږي چې زر، زمين او زن کښې راځي خو تنازعه يا شخړه د انسان دننه وي کوم چې د شرم، غرور، عزت، پيغور، ويرې، ځان په بل او چت گڼل او په ټولو کښې د خپلې غلطۍ د نه منلو څخه راپيدا کيږي لکه:
1. تنازعه يا جگړه له اوله د غلطو کلمو او الفاظو د استعمال او کړو وړو څخه پيدا کيږي.
 2. تنازعه يا شخړه د ځواکمنۍ د پيدا کولو او يا د وسائو له ترلاسه کولو نه پيدا کيږي.
 3. تنازعه د يو بل د سيالۍ نه پيدا کيږي چې يو لورے هڅه کوي چې بل ترلاس لاندې کړي او ځان پرې لوړ کړي چې حکم ئې ومني يا ئې بېخي له منځه يوسي، چې د مقابلې ئې څوک پاتې نه شي. د تنازعي بنسټ (بنیاد) شخړه يا تنازعه نه ده بلکې ځواکمني ده چې په هره لاره ترلاسه شي که هغه مالي، سماجي، روحي، معاشي وي او نور.
- د شخړې تشخيص (پېژندنه):
1. د شخړې اصلي لامل په گوته کول چې د شخړې ژورتيا او لامل څه دے.
2. دغه پېژندنه درېمگړے په اسانه کولے شي او د شخړې لورے ئې نه شي کولے.
3. د جرگې غړي يو د بل نه پوښتنه کوي او عدالت په شاهدانو ترسره کوي. عالمان د دين په رڼا کښې گواهي اخلي او سوگند پورته کوي او په دې توگه ځان د شخړې يا تنازعي ژورتيا ته رسوي لکه څنگه چې ډاکټر د ناروغ تشخيص وکړي ځان د ناروغ په ناروغۍ پوهه کړي نو د ناروغ درملې اسانه شي، دغسې د شخړې يا تنازعي علاج هم له تشخيص نه وروستو په اسانه کېدے شي.
- د تنازعي د پر مختگ لاملونه:
- د تنازعي يا شخړې د پرمختگ درې مهم اړخونه دي:
1. خبرې اترې: په دې کښې ډاډ، اعتماد او عزت ساتنه غټه برخه لري.
 2. دريغ يا مقام: ډلې يو د بل نه بيلي شي او خبرې اترې د درېمگړي په واسطه کيږي.
 3. د دواړو لورو بيلوالے: يو لورے وائي مونږ په حقه يو او هغوي ناحقه او غلط دي.
- د تنازعي يا شخړې واړه اړخونه:

د شخړې د پائے مراحل:

1. یو لورے بل لورے څاري: په دې مرحله کېنې یو لورے په بل لوري مکمله قبضه وکړي او د هغه د مقابلې او ټینګار ټول قوتونه له منځه یوسي، داسې لورے د درېمګرې خبرې ته غوږ نه ږدي، قانون هم تر پښو لاندې کړي او په خپل طاقت د بل حقونه، وسائل یا توکو باندې قبضه وکړي.
 2. د وسائلو زیاتوالی د طاقت او استعمالولو کېنې کمې: په داسې حالت کېنې وسائل زیاتېږي، مادي وسائل لکه پیسې، زمکه او نورو یا د جرګې غړي، سپین ږيري مشران، عدالت کېنې وکیلان د حکومت د مداخلت په منځ کېنې راشي داسې حالت کېنې دواړه ډلې او پارټۍ یا خو لږ او یا خو ورته هیڅ نقصان ونه رسیږي.
 3. تاوان ورکول: چې یو لورے خپله پرې ومني د نقصانونو تاوان ومني او د هغوي د پوره کوله کوشش وکړي.
 4. سوله: سوله په داسې حالت کېنې وکړي چې دواړه لوري په څه نا څه لګښت او تاوان ومني او د امن لپاره یو څه نا څه قرباني وکړي.
 5. بېرله څه تاوان څخه سوله: دواړه لوري دې ته تیار شي چې څه و شول بڼه و شول تېر په هېر، هغه په ځان پرېږدي او سوله بې له څه تاوان څخه وکړي.
- بڼه او بده شخړه:**
- شخړه بڼه او بده دواړه کېدې شي او د ژوند په هر ډګر کېنې د انسان سره تړلې ده. انسان په هر

- أ- گیلې مانې: په دې کېنې تاوئیلی ما وئیلی اورېدل کېږي.
- ب- الزام او تور لګول: یو په بل د خپل بڼه والي په خاطر تورو نه لګوي او بدناموي ئې.
- ج- دریغ او مقام: زه صحیح یم او ته غلط ئې.
- د- مونږه او هغوي: په دې بیلوالي کېنې د مونږ او هغوي تر منځ ښکاره کرښه رابنګل کېږي.
- ه- د درېمګرې وړل راوړل: چغلي، دروغ، غیبت یو بل ته خبره رسول پېل شي.
- و- پروپاګندونه: لکه هغوي ځان تیاروي، خلق راټولوي وغېره
- ز- د بدو، ستغو سپورو او حتی کنځلو، سوال او ځواب یو بل ته.
- ح- پوره دودیزې او سماجی غوڅونې.
- ط- کشر د مشر خبره نه منل: کشران په خپل سر شي او جذباتي فېصلې کوي.
- ي- د مشرانو خبرو او جرګې ته غوږ نه نیول او هر څه د ځواکمنۍ او طاقت په واسطه جذباتي فېصلې کول.
- ک- شخړه او ږدول: له یوې نه بلې ته او د بلې نه بلې ته خبره او ږدول.
- ل- د لمسونکي مشر تر لاس لاندې راټولېدل او د هغه لمسون منل.
- م- ځان غوره گڼل: زه څوک یم او ته څوک ئې، تا ولې ماته داسې وکتل، زه د باتور قوم یم او ته نا معلومه سره ئې.
- ن- گروپ یا ډله کېنې دننه یو د بل خبره نه منل، ځان ځاني او دننه وړانګه.
- س- ټولنیز، سماجی: عزیزان به څه وائي، قوم به څه وائي او اکثره زړونه په بل څه ډک وي او بهانه بله شي.

4. د دواړو ډلو ترمنځ داسې مشران او منځگړي وټاکل شي چې دواړو خواو ته قبول او منظور وي او پوره ډاډ پرې ولري څو دواړو خواو ته د منلو وړ يو جامع حل راوباسي.

د بدې او خرابې شخړې هم څلور پړاوه دي:

1. کله چې دواړه خواوې د شخړو شمېر زيات کړي يعنې په يوه شخړه کې بله شخړه راوسپړي يو د بل په مقابل کې منفي دريغ غوره کړي ځان په حقه او بله خوا ناحقه بولي شخړه خرابيږي.

2. بهانې، تهمتونه يا تورونه: دوي مخکې هم داسې کړي وو، زه دې پرېکړې (فصلې) ته تيار نه يم، زه نورو سره مشوره کوم، زه پوره واک نه لرم، ما ته وخت راکړئ، داسې ماته منظوره نه ده، داسې نه وه په کار او داسې نور.

3. په خپل مټ، زور او ځواک نازېږي، غواړي چې خپل مطلب په زور زياتي، تهديد، د طاقت استعمال او ويرولو سره ترلاسه کړي.

4. د ځان په گټه حل باندې ټينگار کوي او په يو شر خوبوونکي مشر راټولېږي او تر هغه تر شا ودرېږي خپله خبره پرې منل غواړي اود بل خبرې ته غوږ نه ږدي په خپله خبره ټينگار کوي او هم هغه يوه غوښتنه کوي او ترې نه اوږي.

د شخړې د حل لارې:

واک اختيار، هيله او امېد: دا دواړه د انسان د عزت مهمې ستنې دي. د عزت مطلب بې ويرې د يو بل سره په امن اوسېدل دي.

يو تر بله بحث او خبرو اترو په واسطه جذباتو او علم نه دواړه لوري کار اخستلې شي، دا کار په ښه

وخت کېږي يو د بل سره په څه خبره متفق وي او په څه مخالف او فکر کوي شخړه يا تنازعه انسان ته موقع ورکوي چې خپلې ستونزې او مسئلې د خبرو اترو په وسيله حل کړي، ځکه چې که خبره ورانه شي نو په خبرو به جوړېږي. شر، تندوالې او شخړه د مسائلو د حل لاره نه ده، که هر څومره جنگونه وشي، که د کورنيو، قومونو او هېوادونو ترمنځ وي او که د دوه ډلو ترمنځ وي بيا هم خبرو ته کېښي او په خبرو اترو، د دين، رواج يا حکم او نړېوال قانون په چوکاټ کېښي به د هغې حل راوباسي. تنده او سخته شخړه کنترول غواړي چې زياته نه شي، گڼې او ډېرې شخړې رڼايي غواړي چې په هر يو اړخ کې رڼا واچول شي. ښه شخړه په کار راوستل غواړي چې فائده ترې واخستل شي.

ښه تنازعه يا شخړه:

په کار دي چې شخړې ته داسې ښه ورکړل شي چې ښه شي او گټورې تمامې شي، دا په هغه حالت کېښي کيږي چې دواړه ډلې د مسئلې په حل ډاډمنې شي، دواړه وائي چې زموږ څه تاوان ونه شي او شخړه بې تاوانه په خبر سره حل شي، د شخړې دا ډول بندېدل (هوارېدل) په څلورو ډولونو کيږي:

1. د شخړې د خوړېدو او زياتېدو په ځان په يوه مسئله راوگرځي او هغه دا چې شخړه په څه ده؟ وجه ئې څه ده؟ او حل ئې څه دے؟

2. د نورو شخړو له داخلولو نه په کېښي ډډه وشي، زړې خبرې، تاوتریخوالې د تا وئيلې او ما وئيلې لارې په کېښي پوره نه شي.

3. د جگړه مارو ډلو په منځ کېښي دې د مقابلې او سيالۍ احساس ختم شي او د مقابلې په ځان دې مرستې او يووالي ته وهڅول شي.

4. د ناپيلو منځگړو منځ کښې د زړه پورې اړيکو تيننگول، برسېره په دې د نورو چارو لټول، واره گروپونه جوړول چې بېلو بېلو سره وگوري، د دواړو تاو تريخوالې کم کړي او بيلو بيلو ځايونو کښې دې د منځگړو په واسطه ځانگړې او خصوصي خبرې وکړي. د منځگړو په وړاندې مخامخ خبرې وکړي او خپله يو بل ته يادونه وکړي.

5. دواړه خواوې سولې ته چمتو کړي او د حکومتي واکمنو په همکارۍ په ټولنه کښې سوله او روغتيا رامنځ ته کړي.

6. که ليکل ضروري وي نو د دواړو خواو د مشرانو په وړاندې دې پرېکړې وليکل شي او د جرگې مشران دې ئې لاسليک کړي چې ليکلې سند پاتې شي، ځکه چې بې ليکنې خبرې يا هيريږي او يا د پرېکړې خلق نه وي يا مړه شوي وي او شخړې څه وخت وروستو بيا تازه شي.

د مسائلو يا شخړو د حل ځايونه:

هسې خو مسائل يا شخړې زمونږ په ټولنه کښې په درېو لارو حل کيږي:

1. ملکي عدالت د څه ځکه چې جرم د ملک د قانون ماتول گڼل دي.

2. د دين لارده چې د قرآن او احاديثو په واسطه ښکاره شوې ده.

3. زمونږ رسم او رواج چې په کښې جرگه او د سپين ږيرو فېصلي او پرېکړې شاملې دي.

د شخړو حل په عدالت او يا د عدالت نه وتلې په لاندې ډولونو کيږي:

i. عدالتي نظام: چې د عدالتي او انتظامي ځواکمنو په واسطه د شخړې دواړه لوري

توگه يو تجربه کاره درېمگړۍ په ټولنه کښې کولې شي.

له ښه بحث او مباحثې نه مطلب د ويونکي او اورېدونکي تر منځ ډاډ او اعتماد پيدا کول دي، ځکه چې اورېدونکي اول واورې ځان پرې پوهه کړي او بيا د هغې پوهې په رڼا کښې ځواب ورکړي، پوهه او اسانه وېنا د مسئلې په حل کښې مهم کردار لري.

سماجي، معاشي، رواجي او کلتوري لاملونه (دريخ) په شخړه کښې ډېر ضروري دي او شخړه اوږدوي.

د هر چا اړتياوې بيلې بيلې دي کله چې دا معلومات راټول شي چې دواړه خواوې څه غواړي يو د بل خبرو اوږدو ته چمتو شي دريخ روښانه شي نو بيا د مسئلې حل اسانه شي.

أ- هغه مسئلې زياتې په گوته شي چې مهمې دي او دواړه خواوې ئې حل غواړي. په دواړو خواو کښې داسې تېرېدنې وي چې څه سره پرېږدي او څه واخلي، دواړو خواو کښې د اهمو اصولو ټاکل ضروري دي لکه:

1. په دواړو خواو کښې يو په بل اعتماد کول. خبرې تر هغې پټې ساتل تر څو چې پوره پرېکړه نه وي شوې.

2. د مسئلو رڼائي: دواړو خواو نه ازادې پوښتنې کول، د لنډ او پراخه مطلب راويستل، موضوع ته پوره پاملرنه او د غصې ختمول.

3. د دواړو ډلو ترمنځ مسائلو باندې ځان پوهول او د گروپ د پاملرنې وړ مسئلو او اړتياؤ ته پام اړول، له پوهو خلقو نه پوښتنې کول او نظر اخستل، له دواړو خواو نه د نرم چلند او يو بل ته د تېرېدنې وعده اخستل.

واک نه لري يوازې خبر غوښتنه په کښې کوي، بهرنۍ نړۍ کښې دا کار ډېر بريالۍ دے.

vi. ميډراب (Med Arb): دا زمونږ د جرگې سره سمون خوري، هغه ته وائي چې د جرگې غړي اول دواړه ډلې بيلې بيلې گوري، جذبات ئې کم کړي، مسئلې او غوښتنې کمې کړي بيا واک ترلاسه کړي او د دوي ترمنځ پرېکړه وکړي.

vii. واکمن منځگړې (Arbitrator) د منځگړي اختيار من وي چې د خپلې تجربې او پوهې په رڼا کښې د دواړو ترمنځ پرېکړه وکړي او دواړه خواوې ئې ومني.

viii. عالمان (Med Trail) دا برخه د يو کلي يو عالم يا ملا ترسره کوي چې د دواړو خواو وکيل ده ته د خپلې ډلې مسائل بيانوي او دے پرېکړه کوي.

ix. محتسب (Ombudsman): دا هم د حکومت له خوا مخصوص سرے وي د دواړو خواو د اورېدو نه وروستو محکمې ته پرېکړه ورکړي يا ورته تجویزونه وړاندې کړي.

x. ډپلوماسي (Diplomacy): دې کښې دواړه خواوې يو بل ته خپل د نظر ټکي وړاندې کوي چې په پرېکړه کښې اسانتياوې پېدا شي.

xi. ټولنيز انصاف اعاده کول (Restorative Justice): په دې کښې د مظلوم نقصان او اړتياوو باندې ټينگار وي، ظالم د نقصان او مظلوم د خپلو ضرورتونو ذمه په خپله غاړه اخلي او ټول سره په خپله په گډه د دغو بې انصافيو د نقصان جُبره کوي په دې کښې ټولنه، ظالم، مظلوم او د دوي خپلوان ټول شامل دي او فېصله د دوي په وړاندې کيږي.

راغوښتل کيږي او د هغو په منځ کښې پرېکړه کوي او دا پرېکړه پرې په زور ومني خو دښمني او تاو تريخوالې ئې ختم نه شي.

ii. عدالت درېمگړې ټاکي چې د دواړو خواو ترمنځ پرېکړه وکړي لکه چې درېمگړي ته د پرېکړې اختيار ورکړے شوے وي دغسې دواړه خواوې هم دا حق لري چې پرېکړه د کوم يو خوښه نه وي يا په چا تېرے شوې وي بيا عدالت ته مخه وکړي چې په پرېکړه غور وشي دا رواج په قبائلي سيمو کښې ډېر دے.

iii. بيا پخلا کول Reconciliation: د دواړو خواو تر منځ پخلاينه د درېمگړي په مرسته داسې کيږي چې درېمگړے د خدائے (ج) د رضا لپاره د دواړو ډلو ترمنځ تاو تريخوالې کم کړي، د دوي ترمنځ اړيکې، خبرې اتري او د يووالي هلې ځلې پرله پسې وکړي، مسائل او شخړې په گوته او روښانه کړي او د هغو د حل هڅه وکړي، سوله او روغتيا رامنځته کړي او دواړه خواوې يو بل ته بخښنه وکړي.

iv. خبر غوښتونکے منځگړے (Facilitator) يو سرے چې پرېکړه نه کوي خو د دواړو ډلو ترمنځ د خبرو اترو لپاره يوه لائحه جوړه کړي لکه: يو بل باندې به تېرے، غصه او کنځل نه کوو، يو وخت کښې يوه مسئله حل کوو، يو بل ته غورږدو او که څوک له دغسې ټاکلو لورو نه تېرے وکړي نو هغه به ملامته وي.

v. منځگړے (Mediator): يو بې پلوه درېمگړے وي د ده کار هم د خبر غوښتونکي په شان دے. دواړه خواوې په خپله پرېکړې کوي دے ورسره د شخړو حل کولو کښې مرسته کوي خو د پرېکړې